

М.М. ПЕРЕГРИМ¹, Я.П. ДІДУХ²

¹ Навчально-науковий центр «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Симона Петлюри, 1, м. Київ, 01032, Україна
peregrym@ua.fm, mykyta.peregrym@gmail.com

² Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601, Україна
didukh@mail.ru

ASPLENIUM × *HEUFLERI* I *WOODSIA ALPINA* НА ДОНЕЦЬКОМУ КРЯЖІ

К л ю ч о в і с л о в а: *Asplenium* × *heufleri*, *Woodsia alpina*, флористична знахідка, Донецький кряж, рідкісний вид, Червона книга України

Під час проведення геоботанічних досліджень у червні 2013 р. на території Донецького кряжа ми вирішили перевірити наявність локалітету рідкісного виду природної флори України *Asplenium* × *heufleri* Reichardt (Протопопова, 2009) в околицях колишнього с. Новопавлівка, що тепер перебуває у складі м. Міусинськ Антрацитівського р-ну Луганської обл. Цей факт надзвичайно цікавий у контексті останніх, суттєво уточнених відомостей щодо поширення виду на території нашої країни (Безсмертна та ін., 2012). Для цієї місцевості згаданий вид наводив І.Ф. Шмальгаузен (1897) за збором Д. Литвинової: «Скалы по р. Міусу бл. с. Новопавловка. 16 Авг. 1888», який зберігається у гербарії Ботанічного інституту імені В.Л. Комарова РАН (*LE*). Пізніше ця інформація згадувалась у багатьох публікаціях флористичної, хорологічної © М.М. ПЕРЕГРИМ, Я.П. ДІДУХ, 2013

та созологічної спрямованості (Федченко, Флеров, 1910; Фомин, 1934; Дідух та ін., 2000; Остапко, 2001; Перегрим, 2005, 2006; Протопопова, 2009; Безсмертна та ін., 2012 та ін.), проте нових гербарних доказів існування цього місцезростання за 125 років не було зібрано.

Нам вдалося підтвердити зростання *A.* × *heufleri* у цій місцевості, хоча й не можемо стверджувати, що виявили рослини саме в місці попереднього відомого збору. Так, 7 червня 2013 р. знайдено 3 особини виду в ущелинах між відслоненнями пісковиків північно-західної експозиції по правому березі р. Міус в околицях м. Міусинськ. Координати — 48,101° півн. широти, 38,866°сх. довготи; висота над рівнем моря — 152 ± 10 м. Разом з тим у цьому урочищі вдалося також виявити надзвичайно рідкісний вид природної флори України, який занесений до «Червоної книги України» (Дідух,

2009), — *Woodsia alpina* (Bolton) S.F. Gray. На площі 0,5 м² ми відзначили близько 10 особин виду на відстані 15—20 метрів від місцезнаходження *Asplenium* × *heufleri* на тій самій крутій скелі в подібних умовах.

Види зростали на крутій прямовисній скелі заввишки близько 7 м пн.-сх. експозиції. *Asplenium* × *heufleri* — у тріщині на висоті 1 м від підніжжя скелі, а *Woodsia alpina* — на висоті 2 м. Склею покривають мохи *Hypnum cupressiforme* Hedw. (80 %), *Brachythecium rutabulum* (Hedw.) Schimp. (10 %), рідше трапляється *Polytrichum commune* Hedw. (3%). У тріщинах поодинокі відзначені види кл. *Asplenieta trichomanes* Br.-Bl. 1934, *Hypno-Polypodium vulgare* Mucina 1993, *Asplenio-Polypodium* Firbas 1924 (*Asplenium septentrionale* (L.) Hoffm., *A. trichomanes* L. та *Polypodium vulgare* L., по одній куртинці *Asplenium* × *heufleri* та *Woodsia alpina*). Угрупування такого типу формуються в затінених місцях, а якщо у відкритих, то на скелях північної експозиції, як у даному випадку (Дідух, Контар, 1998). Окрім того, тут знайдені представники класу *Sedo-Scleranthetea* Br.-Bl. 1955. ас. *Sempervivum ruthenicum-Sedetum ruprechtii* Didukh, Kontrar 1998 var. *Asplenium septentrionale*, однак лише *Hylotelephium maximum* (L.) Holub, *Sempervivum ruthenicum* Schnittsp. & C.B. Lehm., згаданий *Asplenium septentrionale*, а також *Artemisia campestris* L., *Pilosella echioides* (L.) F. Schultz & Sch. Bip. та види інших класів (*Cephalaria uralensis* (Murray) Roem. & Schult., *Veronica longifolia* L.). Проте низка характерних видів цієї асоціації відсутня (Дідух, Контар, 1998). Таким чином, угрупування слід розглядати як екотонне між названими класами, що визначає вузькі, специфічні, умови зростання цих видів.

Окремо відзначимо, що *Woodsia alpina* достовірно була відома в межах України лише з поодиноких місцезнаходжень у Карпатах та Приазовської височини (Дідух, 2009). Локалітети *Woodsia alpina*, найближчі до виявленого нами, знаходяться в межах Донецької обл. на відстані 140—180 км у відділенні Українського степового заповідника «Кам'яні могили» та пам'ятці природи місцевого значення «Чердакли». Там популяції виду також локальні з дуже низькою чисельністю (Остапко та ін., 2001; Муленкова, 2010), рослини зростають у затінених місцях, часто під карнизами навислих скель.

Вважаємо за доцільне взяти під охорону урочище з рідкісними видами папоротеподібних, тим паче,

що тут також зростають інші регіонально рідкісні папороті Луганської обл.: *Asplenium septentrionale*, *A. trichomanes* та *Polypodium vulgare* (Офіційні ..., 2012). Це особливо актуально, оскільки довкола місцевим населенням ведуться активні вугледобувні роботи, наслідки яких важко передбачити в контексті збереження унікальної місцевості по правому березі р. Міус. Окрім того, необхідно продовжити пошуки *Asplenium* × *heufleri* та *Woodsia alpina* на відслоненнях у долині р. Міус, адже ймовірність виявлення нових локалітетів видів у цій місцевості доволі висока.

Таким чином, наші знахідки *Asplenium* × *heufleri* і *Woodsia alpina* у Луганській обл. уточнюють сучасне поширення цих рідкісних видів, а крім того, є ще одним непрямим доказом існування рефугіумів на Донецькому кряжі у міжльодовиковий період, оскільки *Woodsia alpina* — перший арктоальпійський вид у флорі регіону, а виявлене нами місцезнаходження є новим фрагментом у надто диз'юнктивному ареалі виду.

Зібрані гербарні матеріали передані до гербарних фондів Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (KW).

Автори висловлюють подяку канд. біол. наук В.М. Вірченку (Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України) за допомогу у визначенні мохоподібних.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Безсмертна О.О., Перегрим М.М., Вашиха О.В. Рід *Asplenium* L. (*Aspleniaceae*) у природній флорі України // Укр. ботан. журн. — 2012. — 69, № 4. — С. 544—558.
- Дідух Я.П. Вудсія альпійська — *Woodsia alpina* (Bolton) S.F. Gray // Червона книга України. Рослинний світ / Відп. ред. Я.П. Дідух. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — С. 29.
- Дідух Я.П., Контар І.С. Синтаксономія рослинності відслонень кристалічних порід лісової зони України. 1. Класи *Asplenieta trichomanes* та *Sedo-Scleranthetea* // Укр. фітоцен. зб. — 1998. — Сер. А, вип. 2 (11). — С. 62—90.
- Дідух Я.П., Протопопова В.В., Бурда Р.І., Єрмоленко В.М. *Asplenium x heufleri* Reichardt — Аспленій Гейфлера, костянець Гейфлера // Екофлора України. / Відп. ред. Я.П. Дідух. — К.: Фітосоціоцентр, 2000. — Т. 1. — С. 174—175.
- Муленкова О.Г. Вудсія альпійська — *Woodsia alpina* (Bolton) S.F. Gray // Червона книга Донецької області: рослинний світ (рослини, що підлягають охороні в Донецькій області) / За заг. ред. В.М. Остапко. — Донецьк: Вид-во «Новая печать», 2010. — С. 377.
- Остапко В.М. Раритетный флорофонд юго-востока Украины (хорология). — Донецк: ООО «Лебедь», 2001. — 121 с.

- Останко В.М., Тохтарь В.К., Бойко Г.В., Хархота В.І., Купенко Н.П., Муленкова О.Г., Шпилева Н.В. Нові доповнення до складу флори південного сходу України // Промышл. ботаника. — 2001. — Вып. 1. — С. 45—51.
- Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укл. Т.Л. Андриєнко, М.М. Перегрим. — К.: Альтерпрес, 2012. — 148 с.
- Пегрим М.М. Папоротеподібні у флорі Донецького кряжа // Актуальні проблеми дослідження та збереження фіторизноманіття: Мат-ли конф. молодих учених-ботаніків. — Умань, 2005. — С. 64—65.
- Пегрим М.М. Рідкісні та зникаючі види флори Донецького кряжа: дис. ... канд. біол. наук. Рукопис / Нац. ботан. сад ім. М.М. Гришка НАН України. — К., 2006. — 288 с.
- Протопопова В.В. Асплений Гейфлера — *Asplenium x heufleri* Reichardt // Червона книга України. Рослинний світ / Відп. ред. Я.П. Дідух. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — С. 25.
- Федченко Б.А., Флеров А.Ф. Флора Европейской России: Иллюстрированный определитель дикорастущих растений Европ. России и Крыма в 3-х ч. — СПб.: Изд. А.Ф. Девриена, 1910. — 1204 с.
- Фомин А.В. Класс Папоротниковые — *Filicales* // Флора СССР / Гл. ред. В.Л. Комаров — Л.: Изд-во АН СССР, 1934. — Т. 1. — С. 16 — 100.
- Шмальгаузен И.Ф. Флора Средней и Южной России, Крыма и Северного Кавказа. Руководство для определения семенных и высших споровых растений. — Киев: тип. Т-ва печ. дела и торг. И.Н. Кушнерев и К° в Москве. — Киев. отд., 1897. — Т. 2. — XVI+752 с.
- Рекомендує до друку М.М. Федорончук Надійшла 06.10.2013 р.
- Н.Н. Перегрим¹, Я.П. Дідух²
¹ Учебно-научный центр «Институт биологии» Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
² Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев
- ASPLENium × HEUFLERI И WOODSIA ALPINA НА ДОНЕЦКОМ КРЯЖЕ**
- Приведена информация о первой флористической находке *Woodsia alpina* (Bolton) S.F. Gray на территории Донецкого кряжа в окрестностях г. Миусинск Луганской обл. Также подтверждено существование локалитета *Asplenium × heufleri* Reichardt в этой местности. Охарактеризованы место-произрастания данных видов в регионе.
- Ключевые слова:** *Asplenium × heufleri*, *Woodsia alpina*, флористическая находка, Донецкий кряж, редкий вид, Красная книга Украины.
- М.М. Peregrym¹, Ya.P. Didukh²
¹ Educational and Scientific Centre «Institute of Biology», National Taras Shevchenko University of Kyiv
² M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv
- ASPLENium × HEUFLERI AND WOODSIA ALPINA ON THE DONETSK UPLAND**
- Information about the first floristic find of *Woodsia alpina* (Bolton) S.F. Gray in the Donetsk Upland near Miusynsk city, Luhansk Region, is provided. Also, the existence of *Asplenium × heufleri* Reichardt in this locality has been confirmed. Habitats of these species in the region are characterized.
- Key words:** *Asplenium × heufleri*, *Woodsia alpina*, floristic find, Donetsk Upland, rare species, Red Data Book of Ukraine.

НОВІ ВИДАННЯ

Шумілова А.В. Федорончук Н.С. Гербарій Й.К. Бойка. — Київ, Альтерпрес, 2013. — 188 с.

У книзі висвітлені результати 12-річної наукової роботи з вивчення історичної колекції кінця XIX — початку XX століть Й.К. Бойка, яка зберігається у фондах Національного гербарію України (КВ). У публікації подана розгорнута біографія колектора за літературними та архівними даними. Встановлено, що в гербарії Й.К. Бойка (КВ) зберігається 2355 зразків судинних рослин, які належать до 1025 видів, 449 родів, 95 родин. Ці матеріали демонструють флористичне багатство Північного Приазов'я на межі XIX—XX століть. У книзі вміщений повний каталог колекції, який відповідає базі даних (на основі BRAHMS), доступної для користувачів у гербарії КВ.

Публікація розрахована на широке коло фахівців — ботаніків, біологів, істориків, краєзнавців.